

CINC LLETRES DE JULIÀ L'APÒSTATA

Josep Alsina

En aquest volum de FAVENTIA, que vol ser un homenatge —ben merescut!— a la persona i l'obra del Dr. Pere Pericay, oferim les primícies d'una àmplia antologia de l'obra de Julià que molt prompte veurà la llum.

Al rêtor Evagri¹

Tinc a Bitínia una propietat de quatre terres que la meva àvia² em va llogar: te la deixo en premi al teu afecte. És massa petita per fornir a una persona els avantatges de l'abundor i de la riquesa, però, tanmateix, si te la descriu en detall comprovaràs que la deixa no manca pas d'encís. D'altra banda, res no s'oposa que jugui amb tu a la literatura³, essent un home tan ben dotat per les Gràcies i les Muses: dista no pas més de vint estadis⁴ del mar, i ni el marxant ni el cridaire mariner no l'importunen

¹ Ignorem, del rêtor Evagri, tot, excepte que va rebre de Julià, com altres amics i col·laboradors, alguna donació. Sobre la data exacta de la donació, restem també en la ignorància. Cumont creu, sobre bases relativament segures, que tingué lloc poc després d'arribar Julià a la Gàl·lia, és a dir, cap al 358.

² L'únic que sabem d'aquesta àvia de Julià és que es va casar amb Juli Julià i que, entre els seus fills, hi hagué una Basilinna que es va casar, al seu torn, amb Juli Constanci.

³ Aquesta referència a un «joc literari» s'aplica a la descripció, de cert caire idíl·lic, que Julià fa d'aquestes terres.

⁴ Uns tres Km. i mig.

amb llur xerrameca: i, no obstant, no és pas del tot escàs dels favors de Nereu⁵: al contrari, té sempre peix fresc i palpitant, i, si surts de la finca i puges a un collet, podràs veure la Propòntide, les illes i la ciutat que duu el nom del noble Emperador⁶. No trepitjaràs pas algues i molsa, ni et molestarà la repulsiva i innombrable brutícia que el mar llença a la sorra de les platges. No, trepitjaràs teix, farigola i herba olorosa. Hi ha un gran pau en aquell indret per ajeure's i recórrer les pàgines d'un llibre; i, després, si vols descansar la vista, és agradabilíssim de girar els ulls cap als vaixells i el mar. Quan jo era un noi encara molt jove, aquell lloc d'estiuveig em semblava deliciós, puix té fonts excel·lents, indrets no gens desagradables per banyar-se, un jardí i arbres; ja home fet, he enyorat moltes vegades aquell vell refugi del passat, hi he anat sovint i la meua estada allí no ha estat gens aliena a les lletres⁷.

Hi resta, encara, un minúscul record de la meua jardineria: una petita vinya que lleva un vi molt perfumat i dolç, i que no espera pas que el temps li forneixi els dons de Dionís o de les Gràcies; tot al contrari, els raïms, encara al cep, o ja trepitjats, al cup, fan olor de roses, i el most, a les tines, és, si cal creure Homer, «un extracte de nèctar»⁸. ¿Per què, doncs, no s'ha engrandit? ¿Per què no hi ha molts *pletres* d'aquestes vinyes? Potser jo no he estat, tampoc, un jardiner molt zelós; i, com que, d'altra banda, el meu Dionís és més aviat atemperat i reclama amb abundància l'aigua de les Nímfes, sols he fet el vi necessari per a mi i per als meus amics (una llei d'homes més aviat escassa). Heus ací, doncs, car amic, la donació que et faig; petita, és cert, però benvinguda⁸ per a un amic de part d'un amic, o per dir-ho amb el savi poeta Píndar, que va «de família a família»⁹.

T'he escrit aquesta lletra a corre-cuita a la llum de la llàntia; per tant, si he comès alguna falta, no me la critiquis amb massa duresa, com si fos la d'un rêtor a un altre rêtor,

Camp, ahir, d'Aquemènides, sóc avui, el camp de Menisc,
i passaré, més tard, d'una mà a una altra mà;
l'un es creia tenir-me abans, i ara l'altre s'ho pensa;
mes jo no sóc de ningú, jo sóc tan sols del Destí¹⁰.

⁵ Vol dir que les delícies del mar no li són alienes. Nereu és un déu del mar.

⁶ Constantinoble.

⁷ L'afecció de Julià per la literatura és palesa en les nombroses cites que fa al llarg de la seva producció escrita.

⁸ Cita de l'*Odissea*, IX, 359.

⁹ Cfr. Píndar, *Olimp.* VI, 99.

¹⁰ Aquest poema el troben a l'*Antologia Palatina*, IX, 74.

A Eumeni i Farià¹

Si algú ha aconseguit fer-vos creure que, per als homes, hi ha quelcom de més agradable o de més útil que filosofar amb lleure i sense preocupacions, s'enganya ell mateix i enganya els altres; però si en el vostre esperit resta, encara, l'antic zel, i no s'ha extingit ràpidament com una flama viva, us felicito sincerament. Ja fa gairebé quatre anys i tres mesos que ens vàrem separar², i molt em plauria de comprovar els progressos que heu fet durant tot aquest temps. Quant a mi, ja fóra un miracle que encara parlés el grec: fins a tal punt m'ha convertit en un bàrbar aquesta terra.

No desdenyeu les controvèrsies, no descuideu la retòrica ni el tracte amb la poesia; tingueu encara major cura de les ciències, i que tot el vostre esforç s'encamini cap al coneixement dels sistemes d'Aristòtil i de Plató. Sigui aquesta la vostra tasca, perquè això és el fonament, la base, l'edifici, la culminació; la resta, és sols quelcom de secundari, però vosaltres heu de posar-hi més atenció que no els altres en llur tasca principal. Jo, ho juro per la justícia divina, us dono aquests consells perquè us estimo com a germans: car heu estat els meus condeixebles i els meus amics. Si em feu cas, us estimaré més, encara; però si veig que no me'n feu, m'entristiré; i allò en què sol convertir-se una pena persistent, deixo de dir-ho, per mor d'un millor auguri.

¹ Tot el que sabem d'aquestes dues persones és que foren condeixebles de Julià.

² No sabem si l'amistat de Julià amb Eumeni i Farià nasqué a l'Àsia o a Atenes, però com que la seva elecció com a Cèsar es produí el 355, l'únic que podem afirmar és que aquesta lletra és posterior a aquest any. Potser ho fou el 358 o el 360.

A Alipi¹, germà de Cesari (9 B)

Solisó, segons diuen, va anar a trobar Darius i li va recordar aquell famós mantell, i, en premi del mantell, va demanar-li l'illa de Samos². Darius, aleshores, presumia molt de la seva generositat, convençut que, a canvi de poc, havia donat molt: el cas és que Solisó va rebre un present més aviat pobre.

I ara compara la nostra situació amb la d'ells: i, d'antuvi, ja hi ha un punt en què nosaltres tenim l'avantatge: no ha pas calgut que ningú ens ho recordés, sinó que, havent conservat durant tant de temps el record de la teva amistat, tan aviat com Déu ens ho ha permès, t'he cridat vora meu, no entre els segons, sinó entre els primers.

Això, quant al passat; quant al futur —i jo sóc un endeví— em permets que et faci un vaticini? Doncs bé, jo crec —i que Adratea³ ens sigui propícia— que el teu serà molt millor; car a tu no et cal un rei que t'ajudi a sotmetre una ciutat, i a mi, en canvi, em calen molts col·laboradors que m'ajudin a redreçar tot allò que tan tristament s'ha enderrocat⁴. Heus ací el joc literari amb què s'entreté la meua gèl·lica i bàrbara Musa⁵. Tu vine al meu costat ple de joia, i que els deus guïïn els teus passos.

Afegit autògraf: (...) ja n'hi ha prou de cervatells i de caça de moltons salvatges als quaters d'hivern. Vine al costat d'aquest amic teu, que abans de conèixer la teua vàlua, ja et tractava amb tant d'afecte.

¹ Col·laborador polític de Julià, a qui va encarregar, un cop nomenat Cèsar, el govern de la Britània.

² Sobre aquests fets, vegeu Heròdot III, 139 ss: quan encara Darius era un oficial de l'es-corta reial, Solisó donà a Darius un mantell que li agradava. Quan fou proclamat rei, Solisó li va demanar, a canvi, l'illa de Samos.

³ Adratea castigava l'excessiva presumpció en les paraules.

⁴ Referència a les intencions de restaurar l'imperi pagà, que ja acatonava Julià per aquesta època.

⁵ Creiem que aquest joc literari a què Julià fa referència és el paral·lisme que ell mateix establix entre la restauració de l'imperi persa per Darius —tema amb què s'inicia aquesta lletra, i l'intent de restauració de l'imperi pagà per part de Julià.

A Prisc¹(12 B)

Respecte a la intenció que el teu bon cor té d'acudir al meu costat ara és l'ocasió, amb l'ajut dels déus, de decidir-se amb tota diligència, perquè, més tard, és possible que àdhuc a mi em manqui el lleure. Busca totes les obres de Jàmblic² que tracten del meu homònim³. Sols tu pots fer-ho: el gendre de la teva germana en té una bona edició. I, si no m'enganyo, en el precís instant en què escrivia aquest paràgraf, s'ha produït un signe sobrenatural.

I, per favor, no deixis que els partidaris de Teodor⁴ t'eixordin les orelles amb la consabuda lletania que el veritablement diví Jàmblic, el tercer després de Pitàgoras i de Plató, era un ambiciós. I si és massa agosarat de fer-te palesa la pròpia opinió amb transports que més escauen als qui són en èxtasi, me n'excusaràs amb raó: perquè jo estic boig per Jàmblic en filosofia, i pel meu homònim en teosofia, i crec —com deia Apol·lodor⁵— que els altres, al costat d'aquests, no compten ni poc ni massa.

Quant al resum que has fet d'Aristòtil, només et diré això: m'has convertit en un deixeble teu, bé que immerescut. El Titi⁶ ha exposat, amb molts llibres, una mica de lògica; tu, en canvi, amb un de sol sobre la filosofia d'Aristòtil, m'has fet, potser, un «bacant», un aspirant a la iniciació certament no⁷. Si dic la veritat, podràs comprovar-ho acudint al meu costat i veient el que he fet l'hivern passat, durant les meves hores de lleure.

¹ Filòsof aristotèlic que es féu amic de Julià a Pèrgam, quan estudiava allí.

² El famós filòsof neoplatònic que tant va influir en el pensament de Julià.

³ Julià el teürg, autor dels *Oracles caldaics*, que tanta influència exerciren sobre els neoplatònics. Visqué al segle II.

⁴ Filòsof neoplatònic rival de Jàmblic.

⁵ El deixeble de Sòcrates que apareix al *Banquet* platònic.

⁶ Porfiri, deixeble de Plotí i editor de les *Ennèades*.

⁷ Vol dir que l'ha convertit no en un principiant, sinó en un autèntic entès.

Julià a Oribasi¹ (14 B)

Diu Homer² que els somnis tenen dues portes, i que és diferent la fe que mereix llur significació. I jo crec que ara has entrevist més clar que mai l'esdevenidor. Avui jo n'he tingut un de semblant: he somniat que hi havia un arbre altíssim plantat en un gran triclini, i que s'inclinava cap al sol, i que de la seva arrel sorgia un plançó, petit i tendre encara, tot ell florit. Jo sentia una terrible angoixa pel plançó, tement que no l'arranquessin al mateix temps que el gran. Però, en aproximar-m'hi, veig que el gran era estès a terra, i que el plançó estava dret i que des de terra s'enfilava enlaire. En veure-ho, més corprès encara, he exclamat: «Pobre arbre! Fins ell és en perill de morir!» Aleshores, una persona del tot desconeguda m'ha dit: «Observa i no temis: si l'arrel roman sota terra, el plançó restarà íntacte i encara s'afermarà més»³.

Tal ha estat el somni, i Déu sap què significa. Quant al miserable eunuc⁴, m'agradaria saber si les seves declaracions sobre la meua persona foren fetes abans o després de la meua entrevista amb ell. Assabenta'm, doncs, de tot el que puguis.

Respecte a les meves relacions amb aquest individu, hom sap que, sovint, després d'haver ell injuriat els provincials, jo he callat a expenses del meu honor, o bé no escoltant les seves acusacions, o bé refusant d'admetre-les, bé mostrant-me incrèdul o fent recaure la responsabilitat damunt les persones del seu cercle. Ara, quan es va proposar d'implicar-me en aquest afer tan escandalós enviant una relació tan infame com ignominiosa, jo, què havia de fer? Callar o lluitar? La primera actitud era, crec, nècia, degradant i digna de la maledicció dels déus; la segona, justa, viril i generosa, però la meua situació no la permetia. Què vaig fer, doncs? En presència de moltes persones que em constava que li ho reportarien, vaig dir: «De totes maneres, aquest individu segurament corregirà la seva relació, perquè és terriblement escandalosa». Ell, assabentat de tot, fou tan lluny d'obrar amb seny, que va reaccionar com no ho hauria fet, per Déu, ni un tirà moderat, tot i que jo era tan a prop d'ell. I, què havia de fer, aleshores, un home que segueix amb fervor la filosofia de

¹ Oribasi fou el metge més important del període greco-romà després de Galè. Fou l'autor d'una *Antologia mèdica*, realitzada per iniciativa de Julià, gràcies a la qual hem pogut conservar força fragments d'autors mèdics que, d'altra manera, s'haurien perdut del tot.

² *Odissea*, XVIII, 562 i ss.

³ Clara referència al futur de Julià després de la mort de Constanci.

⁴ L'eunuc Eusebi.

Plató i d'Aristòtil? ¿Per ventura permetre que uns pobres infeliços fossin lliurats a uns malfactors, o bé defensar-los amb tota la seva força en un moment en què, crec, ja cantaven el cant del cigne per culpa de les intrigues d'aquesta banda maleïda de bandits? Perquè, em sembla vergonyós, d'una banda, fer castigar amb la pena de mort immediata els tribuns que abandonen el seu lloc, i fins i tot privar-los de sepultura (i cal fer-ho!) i que, en canvi, quan es tracta d'uns infeliços jo abandoni el meu lloc en el moment de lluitar per ells contra uns bandits com aquests, malgrat que un déu m'ha assignat aquest lloc⁵ i sigui el meu aliat. I si d'això havia de derivar-se algun dany per a mi, em fóra un consol, i no pas petit, abandonar el món amb una bona consciència.

Quant al virtuós Salusti, que els déus me'l conservin! I si de resultes d'això em cal rebre un successor seu, no m'afligité pas gens. Perquè és millor obrar rectament durant poc temps que no malament durant molt. Les doctrines peripatètiques no són, com alguns afirmen, inferiors a les dels estoics; al meu parer, hi ha entre ells una senzilla diferència: que aquests són sempre més exaltats i imprudents, i els altres aconsellen que hom perseveri en les decisions amb sang freda.

⁵ Al·lusió a un passatge de l'*Apologia* de Sòcrates, de Plató (28 d).